

QUSHLARDA UCHRAYDIGAN PARAZITLAR VA ULARNING ZARARI

Norboyeva Naima Begali qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
Tabiiy va aniq fanlar fakulteti biologiya
ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi
E mail: naimanorboyeva852@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu bob qushlarda uchraydigan parazitlarning epidemiologiyasi, patologik ta'sirlari va nazorat strategiyalarini chuqur tahlil qiladi. Mavjud ilmiy adabiyotlar asosida, endoparazitlar (masalan, koksidiyalar, nematodalar, tasmasimon chuvalchanglar, gemosporidiy protozoalar) va ektoparazitlar (bitlar, kanalar) ning tarqalish darajasi, turlari va ularning qushlar salomatligiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, parazit infeksiyalari qushlarning omon qolishi, ko'payish muvaffaqiyati va migratsiya xulq-atvoriga jiddiy ta'sir ko'rsatadi, shuningdek, zoonotik xavf tug'dirishi mumkin. Diagnostika usullari va nazorat choralari muhokama qilinadi, global o'zgarishlarning parazit-mezbon o'zaro ta'siriga ta'siri ta'kidlanadi. Ushbu tahlil qushlar salomatligini himoya qilish va tabiatni muhofaza qilish dasturlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: qush parazitlari, endoparazitlar, ektoparazitlar, zoonozlar, epidemiologiya, patologiya, diagnostika, nazorat.

Annotation. This chapter deeply analyzes the epidemiology, pathological effects, and control strategies of parasites in birds. Based on existing scientific literature, the prevalence, types, and impact on bird health of endoparasites (e.g., coccidia, nematodes, cestodes, haemosporidian protozoa) and ectoparasites (lice, mites) are examined. Studies indicate that parasitic infections significantly affect bird survival, reproductive success, and migratory behavior, potentially posing zoonotic risks. Diagnostic methods and control measures are discussed, emphasizing the influence of global changes on parasite-host interactions. This analysis is crucial for avian health protection and conservation programs.

Key words: avian parasites, endoparasites, ectoparasites, zoonoses, epidemiology, pathology, diagnostics, control.

Аннотация. В данной главе глубоко анализируются эпидемиология, патологические воздействия и стратегии контроля паразитов у птиц. На основе существующей научной литературы рассматриваются распространенность, виды и влияние на здоровье птиц эндопаразитов (например, кокцидии, нематоды,

цестоды, гемоспоридийные простейшие) и эктопаразитов (вши, клещи). Исследования показывают, что паразитарные инфекции серьезно влияют на выживаемость птиц, успех размножения и миграционное поведение, а также могут представлять зоонозный риск. Обсуждаются методы диагностики и меры контроля, подчеркивается влияние глобальных изменений на взаимодействие паразит-хозяин. Этот анализ имеет важное значение для программ по защите здоровья птиц и сохранению природы.

Ключевые слова: паразиты птиц, эндопаразиты, эктопаразиты, зоонозы, эпидемиология, патология, диагностика, контроль.

Kirish. Qushlar ekotizimlarning ajralmas qismi bo‘lib, ularning salomatligi biologik xilma-xillik va ekologik barqarorlik uchun katta ahamiyatga ega. Biroq, qushlar turli xil parazitlar, jumladan, endoparazitlar (ichki parazitlar) va ektoparazitlar (tashqi parazitlar) tomonidan doimiy tahdid ostida bo‘ladi. Bu parazitlar qushlarning fiziologik holatiga, xulq-atvoriga, ko‘payish qobiliyatiga va omon qolish darajasiga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim qush parazitlari zoonotik xususiyatga ega bo‘lib, inson salomatligi uchun ham xavf tug‘dirishi mumkin.

Asosiy qism. Qush parazitlari muammosi uzoq vaqtdan beri veterinariya parazitologiyasi va yovvoyi tabiat biologiyasining diqqat markazida bo‘lib kelgan. Nazariy jihatdan, parazitizm – bu bir organizm (parazit) boshqa organizm (mezbon) hisobiga yashaydigan va unga zarar yetkazadigan simbiotik munosabatdir. Qushlarda parazitlar ikki asosiy guruhga bo‘linadi: endoparazitlar (ichki organlarda yashovchilar) va ektoparazitlar (tashqi yuzada yashovchilar). Bu parazitlarning mavjudligi qushlarning immunitet tizimiga, energiya balansiga va xulq-atvoriga ta'sir ko‘rsatib, ularning yashash qobiliyatini pasaytiradi.

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlar qush parazitlarining tarqalishi va xilma-xilligi haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etdi. Serbiyadagi uchta hayvonot bog‘ida 2015-2016 yillarda o‘tkazilgan tadqiqotda 112 turdagi 318 ta qushning najas namunalari tekshirilgan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, endoparazitlarning umumiy tarqalish darajasi Belgradda 51.96%, Palichda 46.16% va Borda 16.66% ni tashkil etgan. Aniqlangan parazitlar orasida koksidiy ootsistlari, *Capillaria* spp, *Heterakis* spp, *Trichostrongylus* spp, *Ascaridia* spp tuxumlari, *Syngamus trachea* va noma'lum trematodalar bo‘lgan. Tasmamon chuvalchanglar aniqlanmagan. Tadqiqot joyiga qarab koksidiyalar (8.33-32.84%), kapillyarioz (2.77-29.41%), geterakioz (2.56-12.74%), trixostrogilidoz (5.55-25.64%) va askaridoz (10.25-10.78%) tarqalish darajasi turlicha bo‘lgan. Shuningdek, ikki yoki uch turdagi parazitlar bilan qo‘shma infeksiyalar Belgrad va

Palichda, to'rt turdagi infeksiyalar esa Belgradda qayd etilgan. Bu topilmalar yo'qolib ketish xavfi ostidagi qush turlarini himoya qilish dasturlari uchun qimmatli hisoblanadi.

Hindistonning Ludhiana shahrida o'tkazilgan boshqa bir tadqiqotda yovvoyi qushlarning zoonotik kasalliklar tashuvchisi sifatidagi potentsiali e'tiborga olingan holda, uy qarg'alarida (*Corvus splendens*) endoparazitlarning tarqalishi o'rganilgan.

Ushbu bobda qush parazitlari bo'yicha mavjud ilmiy bilimlarni sintez qilish va tanqidiy baholashga qaratilgan tizimli adabiyotlar sharhi yondashuvi qo'llaniladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi turli tadqiqotlardan olingan ma'lumotlarni birlashtirish orqali qush parazitlarining tarqalishi, patologik ta'sirlari, epidemiologik xususiyatlari va nazorat strategiyalari haqida keng qamrovli tushuncha berishdir.

Tadqiqot yondashuvi: Ushbu tadqiqotda sifatli sintez usuli qo'llaniladi. Bu yondashuv turli empirik tadqiqotlardan olingan ma'lumotlarni to'plash, ularni tahlil qilish va umumlashtirishni o'z ichiga oladi. Asosiy e'tibor umumiy mavzularni, farqlarni va muhim topilmalarni aniqlashga qaratilgan bo'lib, bu orqali mavzuga oid chuqur tushuncha shakllantiriladi.

Ma'lumotlar manbalari: Ma'lumotlar manbalari sifatida qush parazitlarining tarqalishi, identifikatsiyasi, patologik ta'sirlari va epidemiologik jihatlariga bag'ishlangan, ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan ilmiy maqolalar xizmat qiladi.

Qushlarda uchraydigan parazitlar global miqyosda keng tarqalgan va xilma-xil bo'lib, turli qush populyatsiyalarining salomatligi va omon qolishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Tahlil qilingan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, parazit infeksiyalarining tarqalish darajasi qush turiga, yashash muhitiga va geografik joylashuvga qarab sezilarli darajada farq qiladi. Hayvonot bog'i qushlarida, yovvoyi qushlarda va uy parrandalarida aniqlangan parazit turlarining xilma-xilligi (nematodalar, protozoalar, bitlar, kanalar) parazit-mezbon o'zaro ta'sirining murakkabligini aks ettiradi.

Parazitlarning patologik ta'sirlari qushlarning umumiy holatining yomonlashishidan tortib, jiddiy klinik belgilar (ozish, patlarning dag'allashishi, yarali shikastlanishlar, oqsoqlik) va hatto o'limga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, *Knemidocoptes mutans* kabi kanalar keltirib chiqaradigan oyoq shikastlanishlari qushlarning harakatlanish qobiliyatini cheklab, ularning oziqlanishi va yirtqichlardan qochish imkoniyatini pasaytiradi. Qo'shma infeksiyalar esa bu ta'sirlarni yanada kuchaytirishi mumkin.

Qushlarning zoonotik kasalliklar tashuvchisi sifatidagi roli, ayniqsa yovvoyi qushlar populyatsiyalarida, jamoat salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu bob qushlarda uchraydigan parazitlarning keng tarqalganligi, ularning xilma-xilligi va qushlar salomatligi, ekologik barqarorlik hamda jamoat salomatligi

uchun jiddiy oqibatlarga ega ekanligini ko'rsatdi. Endoparazitlar va ektoparazitlar qushlarning omon qolishi, ko'payishi va xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularda ozish, patologik shikastlanishlar va ikkilamchi infeksiyalarni keltirib chiqaradi. Yovvoyi qushlarning zoonotik patogenlar uchun rezervuar bo'lishi va ektoparazitlarning kasallik tashuvchisi sifatidagi roli inson salomatligi uchun ham xavf tug'diradi. Global o'zgarishlar parazitlarning tarqalishini va mezbon-parazit o'zaro ta'sirini murakkablashtirmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atkinson, C. T., Thomas, N. J., & Hunter, D. B. Yovvoyi qushlarning parazitlar kasalliklari. Ames: Wiley-Blackwell, 2008.
2. Georgi, J. R., & Georgi, M. E. Veterinarlar uchun parazitologiya. St. Louis: Elsevier Saunders, 2009.
3. Klich, K., Czaplínska, A., Klich, M., & Pikuła, A. "Polshadagi turli yashash muhitlaridan yovvoyi qushlarda oshqozon-ichak parazitlarining tarqalishi." Veterinariya Parazitologiyasi, jild. 202, son. 3-4, 2014, bet. 272-278.
4. Møller, A. P., Erritzøe, J., & Nielsen, J. T. "Qushlarning ektoparazitlari: ularning mezbon salomatligi va fitnesiga ta'sirini ko'rib chiqish." Ekologiya, vol. 139, no. 1, 2004, pp. 1-10.
5. Marcogliese, D. J. "Qushlar parazitlari: ularning xilma-xilligi, ekologiyasi va qush mezbonlariga ta'siri sharhi." Xalqaro Parazitologiya Jurnali, jild. 34, son. 12, 2004, betlar 1361-1372.
4. Xaqberdiyeva Sh. T. (2025). Zamonaviy ilg'or xorijiy tajribalar asosida qon aylanish tizimi mavzusini o'qitishning innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari. «Maktabgacha Va Maktab Ta'limi» Jurnali, 3(12), 16–19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17991257>